

TOELICHTING BIJ DE LEERLIJN SPELLING

Scholengemeenschap Steinerscholen Basisonderwijs Vlaanderen,
Toelichting bij de Leerlijn Spelling. 2016.

De Scholengemeenschap Steinerscholen Basisonderwijs in België publiceerde in juni 2016 de *Toelichting bij de Leerlijn Spelling*. In de tekst noemen de auteurs deze Toelichting nu eens *Achtergronden*, dan weer hebben ze het over *Aandachtspunten* en staan er verwijzingen naar de *Leerlijn Spelling* en naar *Leerlijnhouden Spelling*. Verderop staat dan de titel: *Leerinhouden* en daarin verwijzen ze naar thema's in de *Toelichting Spelling*. Dat je verschillende namen geeft aan een en dezelfde tekst (of gaat het om verschillende teksten?) kan een vorm van creativiteit zijn, maar zorgt vooral voor verwarring, temeer omdat de auteurs naast de verschillende benamingen ook voortdurend verwijzen naar teksten die in andere bestanden, mappen of boeken te vinden zijn. De nonchalance waarmee de auteurs met interpunctie, spatiëring en layout omspringen, zorgt al snel voor wrevel bij de lezer, en de manier waarop ze als wilde weldoeners met uitroeptekens strooien is werkelijk verbazingwekkend: 'Geen doewoorden (persoonsvormen) verlengen!!!!' is maar een van de vele voorbeelden die ik kan aanhalen. Dat ze het woord *Kapitalen* uit respect voor de kapitalen steeds met een kapitaal schrijven; daar kan ik inkomen, maar zinvol is het niet. Afkortingen schrijven ze trouwens ook veel te graag met kapitalen: *LVS-dictees* bijvoorbeeld hebben helemaal geen behoefte aan kapitalen.

Heb je een exemplaar van de *Leerlijnen Spelling* bij de hand en naast de *Toelichting bij de Leerlijn Spelling* gelegd, dan loont het de moeite om beide teksten tezamen door te nemen. Er staan heel wat zinvolle en goede aanwijzingen en adviezen in om in de lagere school aandacht voor een correcte spelling op te wekken.

Zo staat er verspreid doorheen de tekst:

- Een goed onderbouwde instructie is van groot belang.
- Dagelijks een kort dictee.
- Klank-tekenkoppeling: spreek de letters uit zoals ze klinken in het woord.
- Laat de kinderen niet te lang aan het beeld (het letterbeeld) vasthouden.

- Maak vanaf de eerste klas onderscheid tussen vrije en gedekte klinkers.
- Begin analyse- en syntheseoefeningen niet met plofklanken (zoals p, t, k enz.).
- Besteed vanaf het begin aandacht aan de doffe klank.
- Laat de kinderen zelf de woorden zoeken bij het maken van woordenreeksen.
- Laat de kinderen zinnen uitbreiden en inkorten om hen bewust te maken van de zinsbouw.
- Geef voldoende schrijfoopdrachten.
- Besteed aandacht aan de schrijfhouding.

Volgende uittreksels uit de *Toelichting bij de Leerlijn Spelling* voorzie ik graag van commentaar.

Overschrijven van teksten.

Door in de tekst vooraf naar spellingproblemen te zoeken en die te verklaren gaat het cognitieve vóór op het doen. Het is een werkwijze die men vanaf de vijfde klas kan toepassen. Er wordt bovendien veel te veel belang gehecht aan het overschrijven van teksten, niet alleen in de lagere klassen, maar ook in de hogere klassen en in de middelbare school. Het uitgangspunt moet zijn dat de kinderen zelf zo veel mogelijk eigen teksten schrijven en zo weinig mogelijk teksten overschrijven. De behandeling van de spelling via overschrijven en dictees gebeurt vanuit een klassikale aanpak, terwijl ik gemerkt heb dat een individuele benadering veel vruchtbaarder is.

Bedenken van spelvormen om spelling 'leuk' te maken.

Dit is helemaal niet nodig. Leren hoeft niet leuk te zijn.

Dictee.

De auteurs focussen vooral op het leren van de spellingregels, wat niet zinvol is in de lagere klassen van de lagere school, want kinderen kunnen de regels wel uit het hoofd leren, maar passen ze daarom nog niet toe.

Een fout geschreven woord in het dictee achteraf nog een keer – maar dan correct – laten schrijven is ook zinloos. Na het

dictee is de aandacht weg. Beter is het om de fouten te voorkomen door het dictee vooraf één of meer keren te laten schrijven. Het dictee zelf is dan de ultieme poging – het hoogtepunt van de opgave – om een foutloze tekst op papier te zetten.

De auteurs promoten lvs-dictees, waarmee ze aantonen dat ze niet veel begrepen hebben van de vrijeschoolpedagogie. In deze pedagogie is het de leerkracht die zélf de vorderingen van de kinderen opvolgt, niet een of andere externe instantie. Bovendien, wat is het nut van zulke dictees? Ze zorgen er alleen voor dat alle scholen op hetzelfde moment hetzelfde niveau moeten bereiken, en ook dat is niet aan de orde in deze pedagogie. Ze dwingen alle leerkrachten daardoor in een uniform aanbod. En wat gebeurt er met de resultaten? Die dienen meestal enkel en alleen om statistieken op te maken. De kinderen worden daarmee herleid tot statistisch materiaal. Als de leerkrachten een degelijke opleiding en een goede begeleiding krijgen, zijn lvs-dictees overbodig. Deze dictees zijn een uiting van wantrouwen in de kwaliteit van de leerkrachten.

Zinsleer en woordleer.

De auteurs raden aan om bij het spellen hiermee rekening te houden vanaf het begin. Dit is echter niet mogelijk aangezien de kinderen in de eerste klas nog geen woord- en zinsleer krijgen en pas in de tweede klas de eerste begrippen van de woordleer aangeboden krijgen. Vanaf de derde klas kan dit wel zodra de kinderen de persoonsvorm en het onderwerp in een zin kunnen herkennen en de werkwoorden kunnen vervoegen.

Klinkers en medeklinkers.

Waarom moeten de klinkers uit het hoofd geleerd worden in de volgorde zoals ze in het alfabet voorkomen? Dit is helemaal niet nodig.

Waarom moeten de medeklinkers eerst geleerd worden met de naam die ze in het alfabet hebben? Dit kan op voorwaarde dat dit louter auditief gebeurt en zonder de lettertekens erbij, zoals

dit gebeurt tijdens de ritmische oefeningen. Het alfabet opzeggen is dan een tekst net als een rijmpje of een gedicht.

Vanaf de eerste klas de termen vrije en gedekte klinker gebruiken. Dit is onlogisch aangezien de kinderen dan nog helemaal niet weten wat een gedekte klinker is. Je kunt dan ook beter de courante termen lange en korte klinker gebruiken. Bovendien is een korte klinker niet altijd gedekt door een medeklinker.

In de *Toelichting* staat dat de klinkers in het alfabet vrije klinkers zijn omdat ze niet gevolgd worden door een medeklinker. Dit is niet correct, want na elke klinker in het alfabet volgt een medeklinker.

De bewering dat alle vrije klinkers lang klinken is niet juist. De letter *u* in het woord *u* klinkt kort, terwijl de *u* in het woord *uw* lang klinkt ondanks het feit dat ze gedekt is door een medeklinker.

Er staat in de tekst: *‘De korte klank kan dus nooit bestaan op zich. Die is altijd gedekt door een medeklinker!!!’* Dit is nonsens. Een korte klank bestaat wél op zich. Met zulke uitspraken breng je onervaren leerkrachten helemaal van slag, zeker als je er nog eens drie uitroptekens tegenaan gooit.

Er staat dat de korte klank alleen in een gesloten lettergreep bestaat. Dit is niet waar. Er zijn voorbeelden bij de vleet die het tegendeel bewijzen. Bijvoorbeeld de enkele *a* in de woorden *komma*, *agenda*, *banaan*, *maffia*, *pita*, *anemoon*, *anoniem*, de enkele *i* in *pita* en *imitatie* en de enkele *u* in *jute*.

Helemaal verwarrend wordt het wanneer er in de tekst het volgende staat:

De vrije klinker a klinkt kort in af, An ...

De vrije klinker e klinkt kort in en, el, es, bel ...

De vrije klinker i klinkt kort in ik, in ...

De vrije klinker o klinkt kort in of, om ...

De vrije klinker u klinkt kort in bus, juf ...

Voorafgaand aan deze opsomming schrijven de auteurs dat een vrije klinker niet gevolgd wordt door een medeklinker. In de *Leerlijn* staat dan weer dat de vrije klinker in een gesloten lettergreep met twee letters wordt geschreven. Het onderscheid

tussen vrije en gedekte klinkers is bij de auteurs blijkbaar niet zo duidelijk.

Ook staat er geschreven dat als de ‘vrije’ klinker gevolgd wordt door een medeklinker de klinker kort klinkt. Maar in woorden als *ai, hoi, boycott, beamen, baobab* klinkt de klinker kort (of dof) terwijl hij gevolgd wordt door een klinker.

Tweetekenklanken klinken altijd lang, beweren de auteurs. Maar luister eens naar de /oe/ in de woorden *boek* en *boer*. In *boek* klinkt de /oe/ kort en in *boer* klinkt de /oe/ lang. Ook in het woord *oei* klinkt de /oe/ kort. Men moet altijd voorzichtig zijn met regels. Vóór men het weet verkondigt men onwaarheden of moet men gaan uitleggen dat er uitzonderingen op de regel bestaan.

De doffe / / is een typische klank in het Nederlands en de Germaanse talen, schrijven de auteurs. Ze zien dan wel over het hoofd dat deze klank in het Frans (een Romaanse taal) zeer veel voorkomt.

‘*Nooit verdubbelen na een doffe klank,*’ staat er in de tekst. Ik denk dan direct aan het woord *adellijk*, waarin de medeklinker na de doffe klank toch verdubbeld wordt.

In het Nederlands staan in meerlettergrepige woorden altijd één of meer doffe klinkers beweren de auteurs. Ook dit is een onwaarheid want er bestaan heel veel meerlettergrepige woorden waarin geen doffe klank voorkomt, zoals bijvoorbeeld in *talloos, agentschap, kerstroos, oproep, ovaal, kunstmarkt, achttien, klankgroep, uitspraak, fruitschaal, renpaard, programma, concertpubliek ...*

Open en gesloten lettergrepen.

De kinderen moeten de open en gesloten lettergrepen in de eerste klas ervaren zonder de termen open en gesloten lettergreep te gebruiken. De auteurs raden aan om termen als *open deur – gesloten deur* te gebruiken of *wachters* enz. Dit is niet zinvol en kun je maar beter achterwege laten. De eersteklassers hoeven ook helemaal niet het onderscheid tussen open en gesloten lettergrepen te ervaren of te leren als je van verbogen woordvormen en meervoudsvormen uitgaat. Als ze

bakken kunnen schrijven, kunnen ze ook *bak* schrijven en als ze *bomen* kunnen schrijven ontdekken ze al snel dat ze *boom* moeten schrijven, want dat een *bom* iets helemaal anders is.

Verbonden schrift.

Vroeger leerden de kinderen in de vrijescholen in de eerste klas schrijven met kapitalen, in de tweede klas met onderkastletters (kleine blokletters) en in de derde klas met de letters van het verbonden schrift. Volgens deze *Toelichting* en volgens de *Leerlijnen* mogen ze nu in de tweede klas al het verbonden schrift leren. Over enkele jaren, als het inzicht gerijpt is, zullen ze waarschijnlijk en hopelijk vanaf de eerste klas het verbonden schrift mogen leren.

Klank-tekenkoppeling.

Verwarring tussen letters kan gebeuren als je met kapitalen en leesletters werkt. Daarom is het beter om zo snel mogelijk over te schakelen op het verbonden schrift, waar dit probleem zich niet stelt.

De auteurs stellen oefeningen voor om de koppeling van de klank aan de letter te ondersteunen. Ze geven daarbij het voorbeeld van tekeningen waarin letters verwerkt zijn. Zo is er een tekening van een lachend zonnetje en een zebra met een zonnebril die in de zee zwemt. In de vrijeschoolpedagogie gebruiken we zulke tekeningen niet omdat ze vol onwaarheden staan. Maar zelfs los daarvan zijn het niet erg zinvolle oefeningen.

Klankgroepen.

Woorden opdelen in klankgroepen lijkt op splitsen in lettergrepen, maar houdt geen rekening met de afbreekregels en heeft niets te maken met geschreven taal.

Als dit zuiver auditief gebeurt is er geen probleem. Liedteksten en ritmisch gesproken gedichten en versjes deel je vanzelf in klankgroepen op. Het probleem stelt zich als je woorden, opgedeeld in klankgroepen, opschrijft en dan vooral als er sprake is van verdubbeling van de medeklinker. Dit krijg je

nooit vanuit de auditieve opdeling in klankgroepen uitgelegd. De methode *Zo leer je kinderen lezen en spellen* van Schraven maakt dezelfde fout en maakt daardoor de spelling alleen maar moeilijker. Wat Erik Moonen in de *Alfabetcode* aanraadt is veel beter.

Woordenreeksen

De kinderen zelf woordenreeksen laten maken en opschrijven is een betere werkwijze dan hun kant en klare woordenreeksen aan te bieden. Laat hen dan ook de woorden in de verbogen (bv. meervoud) of de vervoegde vorm opschrijven.

Hoorwoorden, regelwoorden en onthoudwoorden.

De auteurs houden van nonsenswoorden zoals *hoorwoorden*, *regelwoorden* en *onthoudwoorden*. Is het woord *coe* bijvoorbeeld een hoorwoord? Nee, want je hoort twee klanken: [k] en [u] en je schrijft die met drie letters (k, o, e). Is het dan een regelwoord? In zekere zin wel, want je moet de klank [u] in het Nederlands met de letters *o* en *e* schrijven. Is het een onthoudwoord? Dat zou het ook kunnen zijn, want de klank [u] kun je soms met *o* en *u* schrijven zoals in *douche* en soms met een *u* zoals in *yoghurt*. Ja maar, *douche* en *yoghurt* zijn vreemde woorden zul je zeggen; oké, maar je laat kinderen in de lagere school toch niet het onderscheid maken tussen Nederlandse woorden, bastaardwoorden en vreemde woorden? Voor deze kinderen zijn *douche* en *yoghurt* gewone, dagelijks gebruikte woorden net als *Facebook*, waarin je [u] met twee o's schrijft.

De klas opdelen in spellinggroepjes.

Dit doe je maar beter niet, want zo creëer je niveaugroepen en binnen niveaugroepen evolueren kinderen trager. De beste werkwijze is om voldoende tijd vrij te maken om kinderen individueel aan te spreken. Daarom houd je de instructietijd kort en voorzie je per periodeles 45 à 50 minuten verwerkingstijd waarin je de mogelijkheid hebt om kinderen individueel te helpen.

Spellingschriften

Het meest 'lumineuze' idee in deze *Toelichting* is het maken van een spellingschrift. Wat een tijdverlies en wat een verspilde energie, om nog maar te zwijgen over de stapel schriften die waarschijnlijk onafgewerkt en ongebruikt in een kast of boekentas of papiermand verdwijnen. Laat de kinderen toch gewoon het Groene Boekje gebruiken. Dat de kinderen beter hun weg vinden in een zelf aangelegd spellingschrift is ook al niet erg waarschijnlijk en wat denk je dat er gebeurt als er een andere leerkracht voor de klas komt?

Tot slot nog dit:

Niet alle zinnen in deze *Toelichting* zijn grammaticaal in orde, of ze zijn te complex, zoals bijvoorbeeld deze:

Eenmaal de kinderen het basale lezen en schrijven onder de knie krijgen, komt er op spellinggebied ruimte vrij voor procedures en spellingregels ... Een kind kan een regel maar inzichtelijk verwerven wanneer het elke term die gebruikt wordt, kan koppelen aan de werkelijkheid en omgekeerd. Om dit te bereiken zorg je best voor een direct samengaan van spreken – handelen – schrijven. Deze zin kon veel eenvoudiger, bijvoorbeeld zo: Eenmaal de kinderen kunnen lezen en schrijven is er ruimte voor procedures en spellingregels ... Een kind kan een regel pas begrijpen als het die kan koppelen aan de werkelijkheid. Daarom zorg je ervoor dat spreken, handelen en schrijven direct samengaan. Het woord omgekeerd in de tweede zin is een nadenkertje: de werkelijkheid koppelen aan de gebruikte term? Trouwens, de hele tekst die ik hier aanhaal is een oproep om stevig na te denken over wat de auteurs bedoelen.